RĂSPUNDEREA CONSTITUȚIONALĂ A ȘEFULUI STATULUI

CONSTITUTIONAL LIABILITY OF THE HEAD OF STATE

CZU: 342.511.5 **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2024.54

Mihai BALABAN[1]

ABSTRACT. *The head of state occupies an important place in the mechanism of interaction between branches of power, and contributes to ensuring the functioning of state authorities. At the same time, the responsibility of the head of state intervenes in case of violation of the constitutional provisions in the matter. Thus, the forms of responsibility of the head of state in the Republic of Moldova and their grounds are provided by the Constitution. The Constitution of the Republic of Moldova provides for two mechanisms of liability of the President of the Republic, namely: legal liability (criminal) and political liability (constitutional).*

***Keywords**: Constitution, liability of the head of state, constitutional liability, suspension, forms of liability.*

REZUMAT. *Șeful de stat ocupă un loc important în mecanismul interacțiunii dintre ramurile puterii și contribuie la asigurarea funcționării autorităților statului. Totodată, răspunderea șefului de stat intervine în cazul încălcării prevederilor constituționale în materie. Astfel, formele răspunderii șefului de stat în Republica Moldova și temeiurile acestora sunt prevăzute de Constituție. Constituția Republicii Moldova prevede două mecanisme de răspundere a Președintelui Republicii, și anume: răspunderea juridică (penală) și răspunderea politică (constituțională).*

***Cuvinte-cheie**: Constituție, răspunderea șefului statului, formele răspunderii, răspundere constituțională, suspendare.*

Introducere. În prezent, societatea are la bază respectul față de anumite norme de conduită generale, iar nerespectarea acestora va atrage răspunderea celor care le vor încălca. Potrivit, principiului răspunderii, nimănui nu-i este permis să încalce drepturile altei persoane și să-i provoace acestuia o pagubă prin acțiunea sau omisiunea sa. Iar totalitatea normelor prin care se reglementează aplicarea acestuia în practică o reprezintă instituția răspunderii, scopul fiind acela de a garanta stabilitatea și ordinea. Răspunderea poate să fie de natură: politică, juridică, morală, religioasă, iar prin declanșarea răspunderii și suportarea consecințelor se restabilește ordinea de drept încălcată. În prezenta lucrare ne vom referi la răspunderea constituțională a șefului de stat, care derivă din răspunderea politică.

Scopul prezentei cercetări constă în abordarea teoretică a instituției răspunderii șefului de stat, în baza doctrinei, practicii și a legislației în vigoare, în vederea evidențierii conținutului acesteia, precum și a formelor concrete de manifestare.

[1] Mihai BALABAN, drd, Universitatea de Stat din Moldova

Revenind la subiectul analizei, țin să reiterez că Președintele unui stat veghează echidistant la buna funcționare a autorităților publice, înlesnind, totodată, colaborarea autorităților publice, aplanând sau prevenind relațiile tensionate dintre acestea ori dintre ele și societate. [2, p.325]

Prin urmare, din perspectiva exercitării unei asemenea funcții, șeful statului are un rol important în sistemul general al „frânelor și contrabalanțelor". Cu toate acestea, este important de a cunoaște pârghiile din partea autorităților statului prin care s-ar putea influența și echilibra puterea șefului de stat.

În prezent, în statele contemporane democratice, răspunderea șefului de stat este considerată a fi un element important al mecanismului de separare a ramurilor puterii în stat. Totodată, este important ca limitele și mecanismul răspunderii șefului de stat să corespundă cerințelor generale ale răspunderii juridice sau politice, să garanteze stabilitatea și continuitatea puterii de stat în general și a puterii șefului de stat în special și să contribuie la depășirea crizelor constituționale ale puterii.

Actualmente, tot mai mult se susține că fenomenul răspunderii șefului de stat reprezintă cea mai credibilă probă a unui regim democratic. Sub acest aspect, în statele cu regim politico-juridic autoritar instituția în cauză fie lipsește, fie are un caracter fictiv. În acest sens, doctrina de drept constituțional și constituțiile statelor moderne au stabilit două modalități referitoare la răspunderea șefului de stat. În formele de guvernământ monarhice, șeful statului este „iresponsabil" pentru actele pe care le-ar îndeplini în această calitate. [3] Responsabilitatea în acest caz revine miniștrilor sau primului-ministru care au atribuția de a contrasemna actele monarhului. Această exonerare de răspundere are la bază principiul potrivit căruia „regele nu poate face nimic rău". Așadar, în statele monarhice, nu se recunoaște răspunderea șefului de stat, întrucât personalitatea monarhului se consideră inviolabilă, iar puterea acestuia este concepută ca având proveniență divină. Dispoziții corespunzătoare se conțin practic în Constituțiile majorității statelor monarhice. Constituția Regatului Danemarcei în articolul 13 stabilește: „Regele este liber de răspundere, persoana lui este sacră. Miniștrii sunt responsabili de actul guvernării, responsabilitatea lor fiind reglementată de lege". Cu referire la formele de guvernământ republicane, se consideră că răspunderea trebuie să existe, deoarece șeful statului nu poate fi în afara răspunderii politice a guvernanților. [4]

Cu referire la instituția răspunderii șefului de stat reglementată de Constituția Republicii Moldova, reținem că aceasta prevede două mecanisme de răspundere și anume: răspunderea juridică (penală) și răspunderea politică (constituțională).

Totodată, cu privire la aspectele generale privind răspunderea juridică, țin să accentuez că aceasta intervine numai prin stabilirea tuturor circumstanțelor de către o instanță cu competența legală în domeniu și numai în limitele legii (potrivit principiului legalității). Ea este un fapt social și nu reprezintă altceva decât atitudinea statului vizavi de o faptă catalogată condamnabilă.

În context, menționez că răspunderea juridică (penală) a Președintelui țării este reglementată de articolul 81 alin. (3) din Constituție. Acest articol prevede că Parlamentul poate hotărî punerea sub acuzare a Președintelui Republicii Moldova, cu votul a cel puțin două treimi din numărul deputaților aleși, în cazul în care săvârșește o infracțiune. Competența de judecată îi aparține Curții Supreme de Justiție, în condițiile legii. Președintele este demis de drept la data rămânerii definitive a sentinței de condamnare.

Cu privire la răspunderea politică (constituțională), reținem că, de fapt, răspunderea constituțională este fapta subiectului concret al raporturilor juridice constituționale, care nu corespunde normelor constituționale, protejate de sancțiunea constituțională. În general, fapta dată este denumită delict constituțional, definit ca o abatere negativă în comportamentul subiecților raporturilor juridice constituționale de la cerințele normelor dreptului constituțional, care atrage aplicarea măsurilor de răspundere constituțională. Prin urmare, delictul constituțional implică executarea inadecvată sau neexecutarea obligațiilor prevăzute de normele dreptului constituțional de către organele statului, funcționarii publici; depășirea competențelor; lezarea drepturilor și intereselor legale ale participanților raporturilor juridice constituționale, precum și a șefului de stat.

Răspunderea constituțională a șefului de stat în Republica Moldova este reglementată de articolul 89 din Constituție. Acest articol prevede că în cazul săvârșirii unor fapte grave prin care încalcă prevederile Constituției, Președintele Republicii Moldova poate fi suspendat din funcție de Parlament, cu votul a două treimi din deputați (alin. (1)). Propunerea de suspendare din funcție poate fi inițiată de cel puțin o treime din deputați și se aduce, neîntârziat, la cunoștința Președintelui Republicii Moldova. Președintele poate da Parlamentului explicații cu privire la faptele ce i se impută (alin. (2)). Dacă propunerea de suspendare din funcție este aprobată, în cel mult 30 de zile se organizează un referendum pentru demiterea Președintelui (alin. (3)). În consecință, reținem că prin posibilitatea suspendării și demiterii Președintelui Republicii, în cazul încălcării grave a prevederilor Constituției, se asigură realizarea principiului separației și colaborării puterilor în stat reglementat de articolul 6 din Constituție. Astfel, ținem să concluzionez că, acest mecanism constituțional urmărește scopul de a restabili echilibrul puterilor în stat încălcat de șeful statului prin sfidarea prevederilor Legii Supreme.

În context, este necesar de subliniat că Constituția nu definește noțiunea de „faptă gravă". Prin urmare, atribuția de interpretare a Constituției îi revine Curții Constituționale, care urmează să stabilească gravitatea faptelor șefului statului în cadrul constatării circumstanțelor care justifică suspendarea Președintelui Republicii Moldova din funcție. Astfel, potrivit competențelor sale anume Curtea Constituțională la examinarea sesizării privind constatarea circumstanțelor ce justifică suspendarea din funcție a Președintelui Republicii Moldova, determină gravitatea faptelor comise de șeful statului care ar argumenta suspendarea sa din funcție.

Totodată, dacă legislatorul constituant s-a referit exclusiv la „fapte grave", *per a contrario,* nu pot fi reținute drept element declanșator al procedurii de suspendare acele fapte care, deși contravin normelor constituționale, nu produc efecte juridice majore, care să modifice decisiv echilibrul constituțional între autoritățile statului. În acest context, cu referire la faptele de încălcare a ordinii juridice constituționale, pot fi considerate fapte grave de încălcare a prevederilor Constituției actele de decizie sau sustragerea de la îndeplinirea unor acte de decizie obligatorii, prin care șeful statului ar împiedica funcționarea autorităților publice, ar suprima sau ar restrânge drepturile fundamentale ale omului, ar tulbura ordinea constituțională ori ar urmări schimbarea acesteia. Totodată, dacă ne referim la suspendare, ca la o modalitate care în consecință are scopul de a sancționa șeful statului, constatăm că aceasta este mai degrabă o stare intermediară, dar nu una definitivă în materia sancțiunilor. Prin urmare, aplicarea suspendării ca efect al sancționării pentru săvârșirea unor fapte grave de către șeful statului, ar fi mai degrabă o sancțiune formală.

Totuși, actualmente, suspendarea șefului de stat din funcție constituie un element ale instituției răspunderii șefului de stat, care face parte din răspunderea politică (constituțională). Astfel, în cazul în care șeful statului refuză să-și onoreze obligațiile constituționale, Curtea Constituțională examinează și se pronunță referitor la suspendarea șefului de stat și instituirea interimatului funcției. În context, reiterez că odată ce a depus jurământul, Președintele Republicii Moldova își asumă necondiționat, în mod public și solemn obligația de a acționa exclusiv în spiritul Constituție și de a nu încălca jurământul în nici o împrejurare. În jurisprudența sa, Curtea Constituțională a constatat că, refuzul deliberat al Președintelui țării de a-și îndeplini obligația constituțională de numire a candidaturii propuse repetat de Prim-ministru constituie o încălcare gravă a obligațiilor sale constituționale și a jurământului, circumstanță ce justifică inițierea de către Parlament a procedurii de suspendare a Președintelui, în conformitate cu articolul 89 din Constituție. [5]

De asemenea, Curtea a reținut în jurisprudența sa, că nu poate acceptată poziția Președintelui, potrivit căruia el este pasibil doar de răspundere politică în fața electoratului, și nici analogia cu caracterul reprezentativ al mandatului deputatului în Parlament și interzicerea mandatului imperativ. În același context, necesitatea clarificării distincției între răspunderea politică și cea juridică a Președintelui, invocată de acesta, nu poate justifica exonerarea de orice răspundere pentru acțiunile sau omisiunile sale. În acest context, Curtea reamintește că articolul 56 (Devotamentul față de țară) din Constituție prevede că: „[...] Cetățenii cărora le sunt încredințate funcții publice [...] răspund de îndeplinirea cu credință a obligațiilor ce le revin […]. Astfel, responsabilitatea reprezintă o valoare consacrată de Constituție. De asemenea, Curtea a subliniat că Președintele țării nu este omnipotent, ci este ținut de obligația de devotament constituțional, de a respecta limitele impuse de Constituție și poartă răspundere pentru îndeplinirea cu bună-

credință a atribuțiilor ce îi revin."[6, pct.84] De asemenea, Curtea în jurisprudența sa a stabilit că, fiind un act cu forță juridică supremă, Constituția se întemeiază pe valori universale și incontestabile, precum faptul că suveranitatea aparține poporului, democrația, recunoașterea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și respectarea acestora, respectarea legii și a statului de drept, sistemul de echilibre și contragreutăți, iar datoria instituțiilor statului este de a servi poporul și de a fi aplicată răspunderea acestora față de societate.[7, pct.69-72]

Totodată, țin să reiterez faptul că, în căutarea soluției în cazul neîndeplinirii obligațiunilor constituționale de către șeful statului, Curtea Constituțională a interpretat Constituția și a reținut că textul „imposibilitate temporară [a Președintelui Republicii] de a-și exercita atribuțiile" de la articolul 91 cuprinde și situația în care Președintele țării refuză deliberat, din considerente subiective (lipsa dorinței), să-și exercite atribuțiile constituționale. Curtea a constatat că, prin refuzul deliberat de a-și executa una sau mai multe obligații constituționale, Președintele Republicii Moldova se înlătură el însuși de la exercitarea acestora. În acest sens, Curtea a reținut că imposibilitatea temporară a președintelui țării de a-și exercita atribuțiile constituționale justifică instituirea interimatului funcției, care se asigură, în ordine, de Președintele Parlamentului sau de Prim-ministru. [8]

Prin urmare, având în vedere cele invocate *supra,* se impune concluzia că Legea Supremă reglementează elemente ale instituției răspunderii șefului de stat precum și formele de răspundere.

Concluzii și propuneri. În virtutea faptului că statul și-a asumat prin intermediul Constituției importante obligații față de societate și individ, este necesar și inevitabil să răspundă pentru onorarea acestora prin instituțiile sale. Totodată, referitor la motivele răspunderii constituționale, în doctrină se identifică ca fiind acele circumstanțe sau împrejurări în prezența cărora răspunderea survine potrivit normelor juridice constituționale, nominalizând: motivul normativ, temeiul faptic și temeiul procesual. De asemenea, țin să remarc faptul că, Constituția Republicii Moldova nu stabilește o noțiune a „faptelor grave" care încalcă prevederile constituționale. Potrivit dispozițiilor constituționale, legislatorul a stabilit doar o clauză adjectivală pentru intensitatea încălcării Constituției pentru care Președintele țării poate fi suspendat din funcție și demis. Astfel, pentru a exclude orice ambiguitate în cazul aplicării mecanismului privind răspunderea Președintelui Republicii Moldova este necesară existența unei normei constituționale certe, care să stabilească un anumit model de comportament și sancțiunea pentru o eventuală faptă ce contravine normei constituționale.

Totuși, concluzionez că principalul merit pentru echilibrul și armonia autorităților statului, nu este al răspunderii (care sancționează conduitele neconforme), ci al responsabilității, concretizată prin sentimentul de conformare normelor de drept existente.

Referințe bibliografice:

1. Deleanu I. *Drept constituțional și instituții politice. Tratat*. Vol. II. București: Europa Nova, 1996. [9, p. 334].
2. Arseni A. *Drept constituțional și instituții politice. Tratat.* Vol. II. Chișinău: CEP, USM, 2014, p. 325.
3. Ionescu C. *Drept constituțional și instituții politice. Sistemul constituțional românesc*. Vol. II. București: Lumina Lex, 1997.
4. Tataru Gheorghi. Răspunderea șefului de stat: concept și forme. În: *Supremația dreptului*. [Accesat 20.06.2022]. Disponibil: http://sd-vp.info/2016/raspunderea-sefului-de-stat-concept-si-administra-forme/
5. Muraru I., Tănăsescu E. S. *Drept constituțional și instituții politice*. Ed. 12, Vol. II. București: C.H. Beck, 2006.
6. Hotărârea Curții Constituționale, nr. 28. Chișinău, 17 octombrie 2017, pct. 84 [Accesat 20.06.2022]. Disponibil: https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=635&l=ro?tip=hotariri&docid=635&l=ro
7. Hotărârea Curții Constituționale, nr. 28. Chișinău, 17 octombrie 2017, pct. 69-72. [Accesat 20.06.2022]. Disponibil: https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=635&l=ro?tip=hotariri&docid=635&l=ro
8. Hotărârea Curții Constituționale, nr. 23. Chișinău, 6 august 2020. [Accesat 20.06.2022]. Disponibil: https://constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=744&l=ro